

Ліна Чернявська,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: linaa2014@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7703-540X>

БІБЛІОТЕЧНІ УСТАНОВИ США ЯК ЦЕНТРИ ЖІНОЧИХ І ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ

Висвітлено більш як 30-річну роботу університетських, національних бібліотечних установ та бібліотечних об'єднань США як центрів освіти громадян і центрів жіночих та гендерних досліджень в американському суспільстві. Акцентується увага на досвіді системної багаторічної роботи бібліотечних установ щодо пошуку нових форматів спілкування студентів та викладачів, дослідників, націлених на сприяння підвищенню ефективності освіти з Women's studies та жіночих і гендерних досліджень у цілому. Розглянуто бібліотечні інформаційні бази для проведення жіночих та гендерних досліджень і створені бібліотекарями ефективні системи навігації у розгалужених бібліотечних фондах.

Ключові слова: гендер, бібліотечні установи, інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек, жіночі та гендерні дослідження.

Гендерна рівність займає центральне місце в системі прав людини та серед цінностей Організації Об'єднаних Націй (ООН) і Європейського співтовариства. Гендерна нерівність обґрунтовується такими причинами як релігія, стереотипи, гендерні установки. Досягнення гендерної рівності визначено ООН однією з глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року і зазначено, що припинення всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчаток є не лише базовим правом людини, воно також має вирішальне значення для прискорення сталого розвитку. Неодноразово було доведено, що розширення прав і можливостей жінок і дівчаток справляє суттєвий позитивний вплив у всіх сферах і сприяє економічному зростанню та розвитку. ПРООН констатує: просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок є невід'ємною частиною підходу до програм розвитку, що ґрунтується на правах людини. Ці зусилля включають відстоювання прав жінок і дівчат, ефективне реагу-

вання на випадки дискримінації та боротьбу з культурно закріпленими ролями та стереотипами, які породжують нерівність та ігнорування прав та інтересів певних груп [1].

Гендерна нерівність – це ідея та ситуація, коли жінки та чоловіки не є рівними за правами, можливостями та уявленнями про них. Термін стосується неоднакового поводження з людьми чи їхнього сприймання, ставлення до них (сексизм), повністю чи частково спричиненого статтю чи гендером цих людей. Розуміючи те, що зміна свідомості людей зазвичай є тривалим процесом, вкрай актуальним стає привернення уваги суспільства до проблеми гендерної нерівності та подання інформації, що має на меті проілюструвати проблему, а не приховати її. Гендерні дослідження в сучасному суспільстві набувають все більшої актуальності. Світова спільнота вважає рівні права чоловіків і жінок запорукою сталого розвитку суспільства, тому ця тема не втрачає своєї актуальності та привертає до себе увагу і політиків, і науковців, і пересічних громадян.

Якщо подивитися на досвід країн, які досягли значних успіхів на шляху до гендерної рівності, цікавим виглядає проаналізувати внесок саме бібліотечних установ у ці важливі суспільні процеси. Адже зі змінами традиційних суспільних відносин між різними соціальними групами бібліотеки як комунікативні центри і водночас також як центри освіти і просвіти суспільства здійснюють значний вплив на формування нового стилю суспільної поведінки і мислення, тобто відіграють важливу роль у формуванні й поступальному розвитку гендерно рівного суспільства. Бібліотеки заповнюють наявні інформаційні прогалини якісною неупередженою інформацією, допомагаючи сформувати нові соціально конструктивні підходи до пояснення суспільних відносин, роз'яснити ідеї та історичні передумови як дискримінаційних процесів, так і фемінізму як руху за рівні права й можливості жінок і чоловіків та перспектив, які надає впровадження принципів гендерної рівності кожній людині і суспільству в цілому.

Зростаючу роль бібліотек в умовах розвитку глобальної інформатизації досліджували В. Горовий, Т. Гранчак, Ю. Половинчак, І. Давидова, О. Воскобойнікова-Гузєва. Якщо ж розглядати розвиток гендерних досліджень у вітчизняному науковому просторі, то гендерна проблематика в українському суспільстві висвітлювалась у роботах І. Жеребкіної, О. Качанової, Л. Малес, С. Оксамитної, та ін. Гендерні проблеми в ЗМІ й рекламі розглядались у працях Н. Лисиці, М. Скорик, Т. Бурейчак, О. Белікової та інших. Питання розробки та впровадження гендерної політики проаналізовано в роботах Г. Даудової, В. Дягілева, К. Левченко.

У середині – кінці 90-х років минулого століття починають активно проводитися дослідження з вивчення Інтернету й інтернет-комунікацій у їхньому взаємозв'язку з гендерним фактором. Серед вітчизняних дослідників гендерні проблеми в просторі інтернет-комунікацій та інформаційного суспільства, а також розвиток теорії кіберфемінізму висвітлюються в працях І. Жеребкіної, К. Карпенко, Л. Компанцевої, І. Солдатенко, В. Суковатої, Т. Марценюк та інших. На цей час інтенсивні дослідження Інтернету з гендерних позицій здійснюються О. Арестовою, Л. Архиповою, Є. Войскунським, О. Мітіною (соціально-демографічна специфіка аудиторії мережі Інтернет); О. Арестовою, Є. Войскунським, М. Лінд, Л. Перрі, І. Вассерман, Є. Вейсер (мотиваційна структура інтернет-аудиторії); С. Херрінг, Л. Вінн, Дж. Каца, Х. Міллер, Р. Магхера (гендерні особливості перебігу комунікацій у мережі Інтернет при використанні різноманітних сервісних платформ [чату, форуму, блогу, електронної пошти, персонального сайту, миттєвого меседжеру, мікроблогу]). Багато дослідників вивчають структуру комунікативних практик і особливості функціонування мови в мережі Інтернет (Л. Компанцева, О. Мишенкова, О. Лутовинова, Дж. Бейкер, К. Блум, Дж. Браун, А. Брукман та ін.). Значний інтерес становлять роботи з аналізу ідентифікаційних та презентаційних практик у кіберпросторі, процесів формування віртуальної гендерної ідентичності, керування враженням (менеджмент вражень) (Л. Компанцева, І. Остапенко, О. Мітіна, А. Петренко, Н. Писаренко, Дж. Сулер, Ш. Тьокл). З позицій гендерного підходу розглядаються також окремі види соціальних комунікації, реалізованих за допомогою Інтернету (політичні, освітні, наукові, організаційні) (А. Арнольд, К. Блум та ін.). З лінгвокультурних і феміністських позицій глибоко вивчаються феномени кіберкультури (Д. Васильєва, С. Жайворонок, І. Жеребкіна, О. Кісь, Л. Компанцева, В. Суковата, І. Чикалова, О. Шерман, Т. Марценюк). Однак аж до сьогодні бракує системних і узагальнювальних спроб соціологічної інтерпретації гендерної складової інтернет-комунікацій [2].

Спеціальних соціологічних досліджень з питання гендерної культури в бібліотеках небагато, але є ряд публікацій, які зачіпають окремі аспекти цієї проблеми. Гендерні аспекти аналізу бібліотечної професії розглянуто в працях С. Полевик, О. Димитрова, Ю. Потаніної, Н. Валіуліної, Л. Коленко, І. Кононової, М. Рассадіної, І. Стрілкової, О. Цветкової, О. Чернишової. Проблеми фемінізації бібліотек вивчені Л. Солоненко, Т. Сабурової, О. Ястребової [3].

Створення широко розвиненої системи гендерних досліджень і гендерної освіти можна розглядати як частину ідеології досягнення

гендерної рівності і подолання негативних гендерних стереотипів. Наприклад, у США гендерна освіта є важливим компонентом університетських програм, до створення і функціонування якої активно долучаються бібліотеки, які стають важливою складовою навчального і дослідницького процесу. Зокрема, американські бібліотеки вже понад 30 років системно працюють у цьому напрямі. Бібліотечні установи знаходять нові формати спілкування студентів та викладачів, дослідників, що сприяє підвищенню ефективності жіночих і гендерних досліджень у цілому. Бібліотеки створюють відповідні бібліотечні інформаційні бази для проведення досліджень і пропонують ефективні системи навігації у розгалужених бібліотечних фондах. Оскільки тема гендерних та жіночих досліджень є досить специфічною і відрізняється тим, що потрібні користувачам матеріали є у всіх колекціях бібліотек, бібліотеки створюють окремі підрозділи, із спеціально розробленими методиками допомоги користувачам у підборі потрібної їм інформації.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю аналізу позитивного досвіду участі зарубіжних бібліотек у розв'язанні гендерної проблеми та можливості його застосування у вітчизняних реаліях, оскільки гендерне питання становить один з найважливіших аспектів соціального і культурного життя суспільства, є важливим показником його цивілізованості.

Метою цієї статті є аналіз форм роботи бібліотечних установ як активних учасників процесу формування гендерно толерантного суспільства, активних учасників освітнього процесу та наукових досліджень з Women's studies.

Показовим прикладом ефективної діяльності у сфері підвищення гендерної культури є Американська бібліотечна асоціація (American Library Association, ALA), яка створила Секцію «Жінки і гендерні дослідження» (The Women & Gender Studies Section, WGSS) (далі – Секція) для обговорення, просування і підтримки колекцій і послуг з вивчення жінок в академічних та наукових бібліотеках. Секція жіночих досліджень була створена в 1987 р. У 2011 р. ця секція змінила назву на Секцію жіночих і гендерних досліджень [4].

Завданнями Секції є: популяризація колекції з жіночих та гендерних досліджень та послуг в академічних та науково-дослідних бібліотеках; проведення розробки навчальних ресурсів у партнерстві з викладачами та забезпечення доступу до інформації з підтримки жіночих та гендерних досліджень; сприяння розвитку об'єднаних колекцій з жіночих та гендерних досліджень та забезпечення доступу користувачів

до їхніх матеріалів; сприяння співпраці жінок та бібліотекарів із жіночих та гендерних досліджень, науковців, студентів та видавців; співпраця з іншими групами ALA для просування бібліотечного та інформаційного обслуговування жінок.

Інтереси і роботу членів Секції з вивчення жінок і гендерних питань представляє низка комітетів, серед яких: комітет з присудження премій (займається відбором кандидатів, вибирає переможців і нагороджує преміями за кар'єрні досягнення в галузі бібліотекознавства з жіночих та гендерних досліджень); комітет з комплектування колекцій (розглядає проблеми, пов'язані з наповненням колекцій з жіночих і гендерних досліджень: він визначає і оцінює наявність та повноту охоплення відповідних інформаційних ресурсів у всіх формах, включаючи, крім іншого, довідкові інструменти, бази даних, онлайн-історичні колекції й інші дослідницькі ресурси); комітет планування програм конференцій (планує, здійснює і оцінює програми Секції з вивчення жінок і гендерних питань для проведення щорічної конференції та координує участь Секції в спільних програмах бібліотечних груп); комітет з навчання (працює над підвищенням навичок бібліотечних працівників, які займаються науковою та дослідницькою діяльністю, ефективно обслуговувати студентів, викладачів та інших користувачів, які цікавляться жіночими дослідженнями і суміжними дисциплінами); комітет з публікацій і комунікацій (займається консультуванням, підготовкою і розповсюдженням публікацій Секції; відповідає за різні форми комунікативної діяльності Секції, включаючи видання поширення інформаційного бюлетеня Секції, ведення вебсайту Секції та додатків для соціальних мереж (блоги, вікі, подкасти, твітер, фейсбук тощо) і список розсилки Секції); дослідницький комітет (визначає напрями необхідних досліджень, заохочує співпрацю в галузі досліджень, сприяє набуттю навичок, пов'язаних з дослідженнями та публікацією результатів, а також сприяє обізнаності про існуючі й поточні дослідження, пов'язані або дотичних до бібліотечної справи і ресурсів, присвячених вивченню жінок).

Бібліотека Конгресу США приділяє багато уваги формуванню колекцій матеріалів з жіночих та гендерних досліджень, створюючи унікальні ресурси для дослідників.

Бібліотека Конгресу (англ. Library of Congress, LOC) – національна бібліотека Сполучених Штатів Америки та дослідницький підрозділ Конгресу США – є найбільшим за площею книгосховищем та однією з найважливіших бібліотек світу [5].

Бібліотека Конгресу збирає матеріали з жіночих та гендерних досліджень у всіх форматах, всіма мовами та за всі періоди часу, які досліджують культурні конструкції статі за класом, віком та расовою належністю. Ресурси охоплюють широкий спектр тем, включаючи твори, пов'язані з жінками або про них, виділяючи те, як життя жінок відрізняється від чоловічого та чоловічого від жіночого, а також феміністичну критику тем, що не стосуються жінок. Матеріали бібліотеки можуть бути використані для дослідження досвіду будь-якого аспекту особистості чи колективу жінок [6]. Оскільки дослідження Women's studies має міждисциплінарний характер, бібліотека не може визначити точну кількість посилань на матеріали, що стосуються жінок. Матеріали для жіночих та гендерних досліджень можна знайти в кожній категорії, у кожному форматі, на всіх мовах та за всі періоди часу. Майже будь-який предмет може вивчатися в силу включення до нього або виключення жінок. Пошук в онлайн-каталозі за класифікацією, предметом та роком висвітлює теми сім'ї, статі та сексуальності, містить майже 100 тис. назв, але багато з них це роботи зосереджені на чоловіках. У класі HQ близько 29 тис. записів про фемінізм (HQ1100-HQ2044); 16 тис. про сексуальне життя (HQ12-HQ472) і понад 50 тис. про сімейне, шлюб та дім (HQ503-HQ1058).

Більше 150 тис. книжкових та серійних записів відображаються в комп'ютеризованих каталогах бібліотеки під термінами «жінки» або «жінка». Однак ця цифра не включає більшість із 70 тис. записів про дівчат, понад 600 книг та періодичних видань про лесбіянок, 760 про богинь чи більшість романів чи біографічних творів (багато тисяч) жінок або про них. Існує близько 3000 книг спеціально про афроамериканських жінок. Бібліотека вміщує майже 1000 найменувань з питань жінок та ісламу. Є понад 18 тис. книг про медсестер, в інтернет-каталозі представлено понад 500 книг про жінок та спорт, не рахуючи книги з окремих видів спорту (майже 100 про жінок та баскетбол; 91 про жінок та футбол) або про окремих спортсменів.

Дослідницька група бібліотек у 1995 р. оцінила високий і всебічний рівень бібліотечних колекцій Бібліотеки Конгресу для жіночих досліджень майже в кожній предметній галузі, і ці рівні колекціонування залишалися однаково високими в наступні роки.

У колекціях друкованих матеріалів користувачі мають доступ до понад 30 млн книг і пов'язаних за тематикою періодичних видань. Окрім великої кількості книг, бібліотека надає додаткові джерела для будь-якої пошукової теми. Наприклад, користувач, який вивчає жінок-науковців

XIX ст. в Північній Кароліні, може знайти матеріали про те, якою була наука, освіта та релігія того періоду. Користувач також може знайти інформацію про сім'ї та місцеві історії, дані перепису, інформацію про клуби та підприємства в регіоні та детальну інформацію про повсякденне життя, наприклад одяг, продукти харчування та житло. Додаткові матеріали будуть знайдені в рукописах, гравюрах і фотографіях, колекціях карт.

Великі наклади журналів є ще однією важливою перевагою бібліотеки. Стили одягу, харчові звички, рекомендації з охорони здоров'я, шлюбні обряди, доступ до освіти, бізнес-починання – всі ці теми (і будь-які інші) можуть бути вивчені для кожної країни в кожен період часу. І знову друквані матеріали будуть доповнені унікальними додатками зі спеціальних колекцій. Жодна інша бібліотечна колекція не має такої глибини та широти охоплення предметної галузі як у Бібліотеці Конгресу.

Протягом останніх 10 років бібліотека підписалася на безліч баз даних, що значно збільшують потенціальний спектр досліджень для жіночих навчальних тем. Деякі бази даних орієнтовані саме на жінок (наприклад, сучасні жіночі питання, жіноча історія Геррітсена, листи жінок Північної Америки та Щоденники, Жінки та соціальні рухи в США, Міжнародні дослідження жінок та GenderWatch). Натомість інші загальні бази даних, такі як повнотекстові онлайн-книги, газети (регіональні, національні та міжнародні), дисертації та колекції журналів проводять пошук для широкого спектра тем досліджень, які не могли бути зроблені 20 років тому і дуже доповнили колекції в інших форматах. Додавання міжнародних баз даних суттєво розширило дослідницькі можливості бібліотеки.

Американська пам'ять містить чудові ресурси для вивчення руху за виборче право, а також істотний матеріал про інші аспекти життя жінок, включаючи політичну активність, імміграцію, працю та повсякденне життя. Американський сайт пам'яті American Women надає відмінний вхід до багатоформатних колекцій бібліотеки з історії та культури американських жінок.

Вебтрансляції подій у бібліотеці та Національному фестивалі книг доповнюють колекції в інших форматах. Нові джерела додаються часто. Кількість матеріалів, доступних у всіх форматах для проведення жіночих досліджень, і особливо в жіночій історії, суттєво ускладнює вибір предметної галузі. Бібліотека має велику кількість періодичних видань, включаючи великі наклади американських та європейських жіночих журналів та газет XIX ст., старі каталоги коледжів та публікації таких

жіночих організацій як Ліга жінок-виборців та Жіночі товариства проти рабства.

Через міжнародні фонди Юридичної бібліотеки можна простежити правовий статус протягом часу жінок у всіх країнах світу. Публікації американських і закордонних урядів та міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, можуть бути використані для відстеження соціальних і політичних реформ та економічних і демографічних змін, що стосуються жінок. Бібліотека також має понад 17 тис. докторських дисертацій про жінок чи дівчат.

Ресурси бібліотеки для вивчення жіночих ролей у соціально-політичній реформі рухів XIX–XX ст. не мають собі рівних. Наприклад, щоденники та записки Сьюзан Б. Ентоні, бібліотека Керрі Чапман Кетт, фотографії та фільм про парад щодо виборчих прав 1913 року, документи жінок суддів Верховного суду та Членів Конгресу, багато фотографій виборчих зборів, антивиборчих мультфільмів тощо.

Сотні інших спеціальних колекцій збільшують здатність бібліотеки обслуговувати своїх користувачів. Ці колекції включають фотографії, карти, стрічки радіо-ток-шоу, партитури та пісні та багато американських художніх фільмів та телепередач.

Водночас бібліотека зазначає, що оскільки публікації жіночих організацій часто були короткими, виходили нерегулярно, були надруковані на папері низької якості або мали обмежене розповсюдження, Бібліотека Конгресу не містить багато таких видань, а особливо бракує бюлетенів жіночих організацій. Регіональні видання жіночих груп загалом не додаються до колекцій бібліотеки, але оскільки багато жіночих заходів проводяться на місцевому рівні, великий масив цінних для дослідження матеріалів було пропущено. Їх збереження, включаючи твори, такі як історії місцевих жіночих організацій, залишили місцевим бібліотекам. В останні кілька десятиліть спостерігається значне зростання кількості іноземних жіночих організацій, а також кількості книг, періодичних видань та вебсайтів, виданих жінками та про них в інших країнах. Це швидке зростання за час зменшення бюджетів ускладнило для бібліотеки придбання цих нових матеріалів на тому ж рівні, що і раніше. Все частіше колекції рукописів та тиражі старих періодичних видань стають доступними на мікроформах або в базах даних підписок. Бібліотека ці колекції і бази даних не придбала в повному обсязі, хоча вона у своїх фондах має значні колекції.

Зазвичай, пошук інформаційних джерел та матеріалів, що становлять інтерес для вивчення жінок і жіночих проблем, є складним завдан-

ням, тому що вони розкидані по всіх колекціях бібліотек. Адже жіночі та гендерні дослідження (Women's studies) – це міждисциплінарна галузь, яка вивчає історичний та сучасний статус і стан жінок на світовому рівні, у конкретному суспільстві або культурній традиції в певний історичний час, у рамках якого розглядається жіночий життєвий досвід у системі соціальної і культурної дійсності. Тому при дослідженні бібліотечних фондів дуже важливо керуватися продуманою «стратегією пошуку», організованим планом для виявлення й отримання необхідної досліднику інформації. Саме тому в бібліотеках створено спеціальні підрозділи, секції, співробітники яких допомагають дослідникам оптимально побудувати пошук.

Так, Університет штату Нью-Йорк в Олбані (також відомий як University at Albany або SUNY Albany) [7] пропонує керуватися стратегією, запропонованою однією з визнаних фахівців бібліотечної справи у сфері жіночих досліджень, професором, автором багатьох статей і спеціальних випусків журналів щодо гендерних питань в інформаційних запитах та послугах Сьюзан Сирінг. Вона запропонувала чіткі етапи систематичного підходу до дослідження бібліотечних фондів. Скорочено стратегія пошуку виглядає таким чином [8].

Перш за все досліднику рекомендується вибрати свою тему, використовуючи огляди тем, словники, енциклопедії, анотовані бібліографії. Для пошуку статей та інших матеріалів з досліджуваної теми, як в Університеті в Олбані, так і в інших бібліотеках (з використанням міжбібліотечного абонементу), рекомендуються використовувати онлайн-каталог, реферати в друкованому вигляді та на CD-ROM, список використаних джерел. Далі Сьюзан Сирінг рекомендує виконати пошук, знайти відповідні статті. Оцінити та узагальнити літературу.

Далі вона оглядає види наявних у бібліотеці матеріалів для підтримки досліджень. Це: друковані матеріали (книги, монографії, збірники, періодичні видання, довідкова література, документи уряду США; періодичні видання, частина з яких представлена в друкованому вигляді, а деякі – на мікроформах; онлайн-матеріали); мікроформи; рукописи і архівні матеріали; інші недруковані матеріали, такі як відео, компакт-диски, мультимедіа тощо.

Сьюзан Сирінг пояснює як будувати пошук матеріалів у разі використання. Спочатку вона рекомендує звернутися до каталогу бібліотеки (для книг, періодичних видань, мікроформ, рукописів) або онлайн-каталогу, який також доступний через вебсайт університетських бібліотек (www.albany.edu/library/). Вона пояснює як краще використовувати

предметні заголовки [в бібліотеці використовуються предметні рубрики Бібліотеки Конгресу (LCSH)] – деякі заголовки, що становлять інтерес для жіночих досліджень – це заголовки, що починаються зі слова «жінки», такі як «жінки спортсмени» або «жіночі права», або (для більш давніх матеріалів) «жінка». Для етнічних груп – afro-american women; «жінки», «мусульмани»; «індійці Північної Америки – жінки». Також інші актуальні рубрики, такі як: «аборт»; «підлітки матері»; «рівна оплата за рівну вартість»; «фемінізм»; «сурогатні матері». А також пояснює як користуватися системою класифікації бібліотеки.

У разі, якщо дослідник вибирає матеріали для своєї теми з періодичних видань, Сьюзан Сирінг звертає увагу на наявні показники й анотації статей у періодичних виданнях за обраною тематикою, а часто й за авторами. Наводить ключові електронні ресурси для жіночих досліджень. Звертає увагу на доступність для дослідника авторефератів дисертацій з понад 400 американських і канадських установ; есе та загального літературного показника; тез статей та книг англійською мовою (основна увага приділяється соціальним наукам, авторський та предметний показники забезпечують доступ до статей); інтернет-баз даних (багато показників та рефератів доступні в Інтернеті, а також у бібліотеці. Інші, включаючи повнотекстові бази даних, доступні лише в Інтернеті); веб-ресурсів (сторінка інтернет-ресурсів «Жіночі дослідження» пропонує шлях до ключових сайтів у програмі «Жіночі дослідження») та міжбібліотечного абонементу.

Бібліотекар також пояснює особливості використання урядових документів США. Крім того, вона наводить посібники, які допоможуть досліднику організувати його роботу і містять переліки бібліографічних та інших видів бібліотечних ресурсів, а також пояснюють специфіку використання бібліотеки для досліджень у галузі Women's studies.

Цікавий приклад бібліотечного супроводу жіночих досліджень демонструє Університет Вісконсин-Медисон (англ. University of Wisconsin-Madison, University of Wisconsin, Wisconsin або місцеві назви англ. UW-Madison, Madison), який є одним з найкращих університетів Сполучених Штатів Америки. Тут у 1974 р. з метою забезпечення бібліотечного обслуговування досліджень з Women's studies створено офіс бібліотекаря з вивчення жінок [9]. Ініціаторами нововведення виступили робоча група UW з вивчення жінок і комітет Асоціації жінок-викладачів UW-Madison). Бібліотекар на цій унікальній посаді обслуговував усі кампуси університетської системи у визначенні ресурсів, створенні бібліотечних колекцій і наданні допомоги в розробці

навчальних програм. Для уточнення місії та мети такого бібліотечного офісу в 1976 р. була проведена конференція «Розвиток ресурсів для жіночих досліджень», у якій взяли участь 150 викладачів, бібліотекарів, адміністраторів та студентів. Учасники обмінялися бібліографіями навчальних матеріалів і обговорили використання міжбібліотечного абонементу та інших систем доступу до інформації для полегшення обміну ресурсами і знаннями в рамках всієї системи.

Створення посади бібліотекаря з вивчення жінок відбувалося одночасно зі створенням, підтримкою і розвитком програм навчання жінок у всій системі. Це зробило бібліотекаря з вивчення жінок невід'ємною частиною програм системних досліджень і асоціації адміністраторів жіночих досліджень, яка стала Консорціумом системних жіночих досліджень. Ці традиції сформували міцну основу, на якій вирости багато партнерських та новаторських ідей. Згодом Бюро бібліотекаря керувало розвитком жіночого навчання та бібліотечної справи по всій країні.

Сьогодні бібліотечний Офіс з гендерних та жіночих досліджень публікує один друкований журнал, доступний за передплатою, онлайнову колекцію змістів для журналів і журналів, бази даних, бібліографії та окремі книги.

На сайті Офісу бібліотекаря з гендерних та жіночих досліджень читач знайде безліч ресурсів для досліджень гендерних і жіночих проблем (GWS) і досліджень LGBTQ. На вебсайті ви можете знайти пропонувані бази даних, посилання на керівництва з досліджень і проєкт «Основні книги», а також цифрову бібліотеку знань про жінок (WKDL), розширюється збірка онлайн-ресурсів.

Крім того, Офіс бібліотекаря з гендерних та жіночих досліджень публікує феміністські періодичні видання: поточний список змісту (те, що було недавно опубліковано в більш ніж 150 феміністських / гендерних періодичних виданнях); нові книги про жінок, гендер і фемінізм (бібліографія інформації про книги; багато цитати також є в базі даних Women Studies International); ресурси для гендерних і жіночих досліджень: феміністський огляд (також у GenderWatch). Офіс також надає бібліографії з гендерних та жіночих досліджень.

Починаючи зі свого заснування в 1977 р., бібліотекар з гендерних та жіночих досліджень курирував цю серію бібліографії. Бібліографії були підготовлені бібліотекарями, викладачами жіночих досліджень, аспірантами в галузі бібліотечно-інформаційних досліджень, співробітниками бюро з гендерних та жіночих досліджень. Перші 37 бібліографій охоплювали період з 1977 по 1984 р.; другий набір із 43 бібліографій був

створений у період між 1985 і 2000 р. Усі бібліографії було пронумеровано й перераховано в зворотному порядку.

Багато бібліотек престижних американських університетів, таких як Університет штату Кент, Мічиганський університет та Каліфорнійський університет у Берклі надають в онлайн-доступі свої бази даних з жіночих та гендерних досліджень.

Бібліотека Університету штату Кент (вважається одним із провідних державних дослідницьких університетів у Сполучених Штатах) – має свою колекцію з жіночих досліджень [10].

Матеріали колекції згруповано за рубриками: стаття і спілкування; жіноча література; зміна ролей чоловіка й жінки; людська сексуальність; жіноче здоров'я; жінки в злочинності і правосуддя; дозволя і культура; історичні перспективи чорношкірих жінок; жінки в спорті; жінки в філософії; теми сексу і статі; жінки і політика; розвиток і зміна гендерних ролей та ідентичності.

Колекція містить матеріали з феміністської теорії і фемінізму. Women's studies збирає окремі матеріали, присвячені фемінізму й досвіду жінок у предметних галузях американської та англійської літератури і літературної критики; закону, злочинності і поліції; філософії; історії; освіти; соціалізму; працевлаштуванні тощо. Переважна більшість таких робіт, присвячених досвіду жінок у конкретних предметних областях, збираються відповідним відділом для кожної предметної області. Як правило, більшість зібраних матеріалів є поточними матеріалами англійською мовою. Бібліотека надає доступ до бази даних «Сучасні жіночі проблеми», а також до періодичних видань, присвячених жіночим дослідженням або фемінізму, які зберігаються в Центрі електронних журналів.

Бібліотека Мічиганського університету [11] надає Базу даних з гендерних досліджень, яка охоплює весь спектр питань, пов'язаних з гендерною проблематикою, в академічних колах та за їх межами. Документи включають професійні журнали, матеріали конференцій, книги, глави книг, урядові доповіді, дискусійні та робочі документи, тези і дисертації та інші джерела.

Є повнотекстова база даних 140 міжнародних публікацій, присвячених жіночим і гендерним питанням, включаючи наукові журнали, журнали і газети, а також звіти, брошури, документи і матеріали конференцій. База даних охоплює останні досягнення у сфері феміністських досліджень у галузі соціології, історії, політології та економіки, державної політики, міжнародних відносин, мистецтва і гуманітарних наук, бізнесу та освіти. Джерела містять: журнали, газети, інформаційні бюлетені, бюлетені,

книги, глави з книг, матеріали наукових праць, доповіді, дисертації, дослідження НУО, вебсайти і вебдокументи.

Бібліотека Каліфорнійського університету в Берклі (англ. The University of California, Berkeley), який вважається кращим державним університетом світу, – підготувала анотований тематичний каталог Librarians' Index to the Internet [12]. The Index стартував у 1990 р. з файлу з довідковою інформацією, підготовленою бібліотекарем Carole Leita. У 1993 р. він став підтримуватися групою каліфорнійських бібліотекарів і називався Berkeley Public Library Index to the Internet, а в 1997 р. проєкт переїхав на сайт Berkeley SunSITE вже як Індекс бібліотекарів до мережі Інтернет (Librarians' Index to the Internet). Цікавий жіночий розділ з посиланнями на жіночі ресурси.

Важливим джерелом інформації для дослідників проблем Women's studies є Інформаційний центр освітніх ресурсів ERIC, який підтримується Департаментом освіти та Національною Освітянською Бібліотекою США. Цифрова бібліотека ERIC <https://ies.ed.gov/ncee/> є найпотужнішим освітнім ресурсом у світі і містить понад 1 300 000 записів та посилань на більш ніж 323 тис. повнотекстових документів. Місія ERIC – надати всеосяжну, просту у використанні, доступну для пошуку бібліографічну й повнотекстову базу даних про дослідження та інформацію в галузі освіти для викладачів, дослідників і широкого загалу [13].

Колекція ERIC містить бібліографічні записи (цитати, реферати та інші відповідні дані) по 1,6 млн предметів, проіндексованих з 1966 р., у тому числі: журнальні, статті, книги, результати досліджень, документи конференцій, технічні звіти, програмні документи та інші матеріали, пов'язані з освітою. На сьогодні понад 1000 журналів проіндексовано в ERIC. Майже всі ці журнали проіндексовані всебічно – кожна стаття в кожному випуску включена в ERIC. Невелике число індексується вибірково – для індексації вибираються тільки ті статті, які пов'язані з освітою. Крім того, автори і видавці дали дозвіл ERIC на відображення понад 350 тис. повнотекстових матеріалів безкоштовно. Багато з цих матеріалів містить «сіру літературу», наприклад документи конференцій і доповіді, але в ERIC також є все більше журнальних статей і книг. Більшість матеріалів, опублікованих у 2004 р. і далі, містять посилання на інші джерела, у тому числі на вебсайти видавців. Безпосередній пошук за ключовими словами Women's Literature, а також Gender and Ethnic Bias in Schools можливий за допомогою бази даних ERIC DATABASE з цитатами й анотаціями по дослідницькому матеріалу у сфері освіти за останні п'ять років.

Тож аналізуючи приклад роботи бібліотек США із супроводу жіночих та гендерних досліджень, можна зробити висновок про те, що вони

відіграють роль не лише провідних інформаційних і документальних центрів, навчальних закладів, але є й вагомими науково-дослідними установами. Бібліотечні фонди деяких книгозбірень є національним і світовим надбанням. Фонди бібліотек вражають своїми кількісними та якісними характеристиками. Особливим досягненням американських бібліотек є повнота, глибина охопту, доступність та відкритість інформації. Бібліотечні фахівці розробили необхідний методологічно-технологічний апарат, який допомагає досліднику здійснити якісний пошук, оцінку, відбір, систематизацію, опрацювання і подальше поширення наукових досліджень. Американські бібліотекарі, викладачі і науковці переконані, що від ефективності діяльності бібліотек залежить якість навчання і ефективність наукових досліджень, оскільки бібліотечні установи відіграють важливу роль в інформаційному забезпеченні цих процесів. В університетських бібліотеках США значну увагу приділяють розвитку інформаційного потенціалу бібліотеки і забезпеченню потреб користувачів. Спектр бібліотечних послуг постійно розширюється та модернізується відповідно до розвитку інформаційних технологій. Фонди бібліотек стають інформаційним ядром наукового прогресу і суспільного розвитку. І те, що значна кількість матеріалів бібліотек є оцифрованими, мікрофільмованими та представленими на мікроформах, сприяє збереженню культурної спадщини на національному рівні.

Якщо порівняти стан сучасних українських бібліотек і їхню роль у супроводі гендерної освіти і наукових досліджень з *Women's studies*, то, очевидно, що вітчизняні бібліотечні установи хоч і постійно вдосконалюють форми і методи своєї роботи у цьому напрямі, вони все ще перебувають на початковому етапі розвитку роботи. Крім того, недостатнє бюджетне фінансування негативним чином позначається на стані як технічного й програмного забезпечення бібліотек, так і комплектування й оцифрування їхніх фондів. Вітчизняні бібліотечні установи частіше виступають як соціальні центри, які у співпраці з органами державної влади та громадськими організаціями забезпечують створення платформи для інформаційної, психологічної і практичної адаптації та підтримки гендерно вразливих верств населення. Актуальною є проблема організації доступу користувачів бібліотек до ресурсів електронного урядування, різних соціальних сервісів, а також до представників державних та громадських організацій. Можна сподіватися, що з часом наші бібліотечні установи перетворяться на багатофункціональні наукові, інформаційно-культурні, освітні та просвітницькі центри, які стануть частиною інформаційної мережі, яка об'єднує дослідників, майданчиком для

обміну та створення спільних проєктів та досліджень у напрямі Woman's studies [14].

Список бібліографічних посилань

1. Watch the global broadcast "Nations United". United Nations. Retrieved November 14, 2020, from <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>.

2. Горошко О. І. Гендерні аспекти інтернет-комунікацій : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.04. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2010. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10_goi aik.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (дата звернення 17.01.2020).

3. Полевик С. Гендерные аспекты применения информационных технологий в библиотеке. *International Scientific Journal*. 2016. № 2. С. 28–31.

4. ACRL Women and Gender Studies Section Blog. American Library Association. Retrieved February 20, 2020, from <https://acrl.ala.org/wgss/>.

5. The site of the Library of Congress. Retrieved from <https://www.loc.gov/>.

6. The site of the Library of Congress: Collection overview Women's studies. Retrieved from <https://www.loc.gov/acq/devpol/colloversviews/women.pdf>.

7. The site of the University Libraries of University at Albany. Retrieved from <https://www.albany.edu/~dlafonde/women/wsdwyerbib.htm>.

8. Searing, S. (1985). *Introduction to Library Research in Women's Studies*. New York : Routledge.

9. The site of Wisconsin-Madison Libraries. Retrieved from <https://www.library.wisc.edu/gwslibrarian/about-gws/>.

10. The site of the Kent State University Libraries. Retrieved from <https://www.library.kent.edu/node/10842>.

11. The site of the University of Michigan Library. Retrieved from <https://guides.lib.umich.edu/women>.

12. The site of the Berkeley University of California Library. Retrieved from <https://guides.lib.berkeley.edu/az.php?a=w>.

13. The site of the National Center for Education Evaluation and Regional Assistance. Retrieved from <https://ies.ed.gov/ncee/>.

14. Чернявська Л. Бібліотека в контексті гендерних досліджень як інформаційної моделі трансформації гендерних ідентичностей. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2018. Вип. 50. С. 104–118.

References

- 1 Watch the global broadcast "Nations United". United Nations. Retrieved November 14, 2020, from <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> [in English].
2. Horoshko, O. I. (2010). *Henderni aspekty internet-komunikatsij* [Gender aspects of Internet communications]. Abstract of doctoral dissertation. V. N. Karazin Kharkiv National University. Kharkiv. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21 COM=2&I21 DBN=ARD&P21 DBN=ARD&Z21 ID=&Image_file_name=DOC/2010/10 goiaik.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 [in Ukrainian].
3. Polevik, S. (2016). *Gendernye aspekty primeneniia informatcionnykh tekhnologii v biblioteke* [Gender aspects of the use of information technology in the library]. *International Scientific Journal*, 2, 28–31 [in Russian].
4. ACRL Women and Gender Studies Section Blog. American Library Association. Retrieved February 20, 2020, from <https://acrl.ala.org/wgss/> [in English].
5. The site of the Library of Congress. Retrieved from <https://www.loc.gov/> [in English].
6. The site of the Library of Congress: Collection overview Women's studies. Retrieved from <https://www.loc.gov/acq/devpol/colloversviews/women.pdf> [in English].
7. The site of the University Libraries of University at Albany. Retrieved from <https://www.albany.edu/~dlafonde/women/wsdwyerbib.htm> [in English].
8. Searing, S. (1985). *Introduction to Library Research in Women's Studies*. New York: Routledge [in English].
9. The site of Wisconsin-Madison Libraries. Retrieved from <https://www.library.wisc.edu/gwslibrarian/about-gws/> [in English].
10. The site of the Kent State University Libraries. Retrieved from <https://www.library.kent.edu/node/10842> [in English].
11. The site of the University of Michigan Library. Retrieved from <https://guides.lib.umich.edu/women> [in English].
12. The site of the Berkeley University of California Library. Retrieved from <https://guides.lib.berkeley.edu/az.php?a=w> [in English].
13. The site of the National Center for Education Evaluation and Regional Assistance. Retrieved from <https://ies.ed.gov/ncee/> [in English].
14. Cherniavska, L. (2018). *Biblioteka v konteksti hendernykh doslidzhen' iak informatsijnoi modeli transformatsii hendernykh identychnostej* [Library in the context of gender relations as information models of transformation]

of gender identities]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 50, 104–118. <https://doi.org/10.15407/np.50.104> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2020.

Lina Cherniavska,

Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: linaa2014@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7703-540X>

US Library Institutions as Centers for Women’s and Gender Studies and Gender Education

This article discusses US universities and national libraries more than 30 years’ experience in work as centers for the initiation and education of citizens, as well as leading research centers for women and gender studies in American society. Attention is focused on the relevance of informing the population as a whole about the principles of gender equality, quality information and research on this issue. The main attention is paid to the experience of library institutions systematic work in search for new forms of cooperation between students and teachers, scientists involved in research in the field of female and gender studies. It is noted that thanks to the active cooperation between library workers and library resources users in the field of women and women and gender studies, libraries have become effective participants in the education system and scientific work in general. The principles of building library information databases for the study of women and the gender issue, as well as the effective navigation systems created by librarians in extensive library collections, are examined. This task is very urgent, because often the information researchers require is scattered across all library collections. Great progress has been noted in the field of library and information support for education and science, in particular, the creation of web portals and library sites, the formation of a full-fledged industry information resource, electronic catalogs, full-text databases, electronic gender libraries, as well as cooperation between different libraries. Considering the role of American libraries in organizing women’s and gender studies, we can conclude that they not only play the role of leading information and document centers, training centers, but they themselves become significant research institutions. Collections of some libraries are parts of national and world heritage.

Keywords: gender, library institutions, libraries information and communication activities, library information resources, scientific libraries, library databases, information society.